

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΡΕΣΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΑΡΧΑΣ ΤΟΥ 20οῦ ΑΙΩΝΟΣ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΝ ΔΟΜΗΝ ΤΗΣ ΠΕΛΑΓΟΝΙΚΗΣ ΚΩΜΟΠΟΛΕΩΣ

*Τοῦ καθηγητοῦ Ἀντωνίου Σιγάλα·
ἀφιέρωμα στήν σοφία του καί τήν ἀρετή του*

Εἰς τήν ἱστορίαν καί τήν ἐν γένει δραστηριότητα τοῦ μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ κατά τήν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας, ἡ Ρέσνα δέν κατέχει θέσιν περιοπτον. Ἄλλωστε, καί ἡ περὶ αὐτῆς ἡμετέρα βιβλιογραφία εἶναι πενιχρά καί, οὐσιαστικῶς, τὸ ἄρθρον τοῦ Κ. Ἀνδρεάδου¹ ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸν εἰδικὸν μελέτημα περὶ τῆς κωμοπόλεως. Σποραδικαὶ εἰδήσεις καί στοιχεῖα εὐρίσκονται, βεβαίως, καί ἀλλαχοῦ. Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ αὐτῶν πρὸς ἓνα ἀνέκδοτον χειρόγραφον κατάλογον τῶν Ἑλλήνων ἐνηλίκων κατοίκων τῆς, ἐπεχειρήθη τὸ παρὸν σχεδίασμα τῆς δημογραφικῆς καί οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς κωμοπόλεως. Ὁ *Κατάλογος*, διαστάσεων 0,41 × 0,28, φφ. 11, ἐξ ὧν εἶναι γεγραμμένα τὰ φφ. 1 καί 2α-6α, ἀπόκειται εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Μακεδονίας² καί περιλαμβάνεται εἰς τὸ διασωθὲν τμήμα τοῦ ἀρχείου τῆς Μητροπόλεως Πελαγονίας (φάκελος ὑπ' ἀριθ. 36), ἐπιγραφόμενος «Κατάλογος τῶν ἀρρένων τῆς Ἑλλ. Ὁρθοδόξου Κοινότητος Ῥέσνης τοῦ ἔτους 1912. Ἐν Ῥέσνῃ τῇ 10ῃ Φεβρουαρίου 1912» (φ. 1α)³. Δέν φέρει ὄνομα συντάκτου οὔτε ἀναγράφει τοὺς λόγους καταρτίσεώς του. Δεδομένου ὅτι ἐν αὐτῷ περιέχονται φορολογικὰ στοιχεῖα⁴, οἱ κάτοικοι δηλοῦνται μόνον μὲ τὸ

1. Κ. Ἀνδρεάδου, Ρέσνα, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον», τ. 3 (1910), σ. 217-220.

2. Εὐχαριστῶ τὸν φίλον διευθυντὴν τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Μακεδονίας κ. Βασ. Δημητριάδην διὰ τὴν εὐγενῆ φιλοξενίαν, μὲ τὴν ὁποίαν περιβάλλει τοὺς ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ ἐρευνῶντας, ὡς, ἐπίσης, τὸν σεβαστόν μοι κ. Σωκρ. Λιάκον καί τὸν φίλον κ. Ντίνον Χριστιανόπουλον διὰ τὴν βοήθειάν των.

3. Δημοσιεύεται ἐνταῦθα ὡς Παράρτημα Β' (σ. 30-38).

4. Περὶ τῶν φόρων καί τοῦ δημοσιονομικοῦ συστήματος ἐν γένει τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, βλ. τὸ κλασσικὸν σύγγραμμα τῶν Η. Α. R. G i b b - Η. B o w e n, *Islamic Society and the West*, τ. I, τχ. 2, London 1957, σ. 1 κ.έ.· εἰδικῶς διὰ τὴν μετὰ τὸ Τανζιμάτ περίοδον, E d. E n g e l h a r d t, *La Turquie et le Tanzimat ou histoire des Réformes dans l'Empire Ottoman*, τ. I, Paris 1882, σ. 165-168· F. Š. Š a b a n o v, *Gosudarstvenn'j stroj i pravonaja sistema Turcii v period Tanzimatata*, Baku 1967, σ. 138· A. H e i d b o r n, *Manuel de droit public et administratif de l'Empire Ottoman*, τ. II, Vienne-Leipzig 1912· εἰδικότερον περὶ Μακεδονίας, βλ. τὸ πολύτιμον ἔργον τοῦ Γ. Κ ο φ ι ν ᾶ, *Τὰ οἰκονομικὰ τῆς*

ὄνομα καὶ τὸ πατρώνυμον, καὶ οὐχὶ μὲ τὸ ἐπώνυμον, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀναφορὰ ἀπεφεύγετο εἰς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας διὰ τοὺς ἔχοντας αὐτὸ ἄλλοθρήσκους κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας, ὁ δὲ τρόπος συντάξεώς του εἶναι ἀκριβῶς ὁ ὑπὸ τῆς ὀθωμανικῆς δημοσιονομικῆς νομοθεσίας ἐπιβαλλόμενος¹, εἰκάζω ὅτι πρόκειται περὶ φορολογικοῦ «δηλωτικοῦ καταλόγου» («τεφτέρ»), συναχθέντος παρὰ τῶν ἐπικεφαλῆς τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος ἱερέων καὶ μουχτάρηδων, ἐν ὧσι τοῦ παρ' αὐτῶν καὶ τῆς συνελεύσεως τῶν φορολογουμένων καταμερισμοῦ τῶν ἐπιβληθέντων φόρων εἰς τοὺς Ἑλληνας ὀρθοδόξους τῆς Ρέσνης². Ἐρωτηματικὰ γεννᾷ ἡ ὑπαρξίς τοῦ *Καταλόγου* εἰς τὸ ἄρχεῖον τῆς Μητροπόλεως Πελαγονίας, δεδομένου ὅτι ἡ Ρέσνα ὑπήγετο εἰς τὴν Μητρόπολιν Πρεσπῶν καὶ Ἀχριδῶν.

Ἡ Ρέσνα εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ὑπωρειῶν τοῦ αὐχένος Πετρίνου τοῦ ὄρους Πυρήνου (σημ. Γκαλίτσιτσα) εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἄνω Πρέσπας, βορειοδυτικῶς τῆς πόλεως Μοναστηρίου. Ἦτο κέντρον ἐπικοινωνιῶν, καθ' ὅσον ἐξ αὐτῆς διήρχετο ἡ ἰδιαζούσης ἐμπορικῆς καὶ στρατιωτικῆς σημασίας ὁδὸς ἀπὸ τῆς πελαγονικῆς πρωτεύουσος πρὸς τὰς περιοχὰς τῆς Κεντρικῆς Ἀλβανίας καὶ Κοσσόβου. Ἡ ἐπὶ τῶν ἰχνῶν τῆς Ἐγνατίας

Μακεδονίας, Ἀθήναι 1914, σ. 257-323. Τὰ νομοθετικά κείμενα εἰς Δ. Νικολαΐδου, Ὀθωμανικοὶ Κώδικες, ἤτοι συλλογὴ ἀπάντων τῶν Νόμων τῆς Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίας, Διαταγμάτων, Κανονισμῶν, Ὁδηγιῶν καὶ Ἐγκυκλίων, τ. α'-δ', Κωνσταντινούπολις 1889-1891³, passim, καὶ G. Young, Corps de Droit Ottomane, τ. I-VII, Oxford 1905-1906, passim. Περὶ τοῦ τρόπου ἀντιμετωπίσεως τῶν φορολογικῶν βαρῶν ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν ὑπηκόων, βλ. A. Fattal, Le statut légal des Non-Musulmans en pays d'Islam, Beyrouth 1958, σ. 264-343, ἐνθα βιβλιογραφία καὶ διὰ τὸν βαλκανικὸν χῶρον.

1. Ἄρθρ. 1 τοῦ Νόμου «Περὶ τῶν ἐκτελεστῶν πράξεων κατὰ τὴν διανομὴν τῶν ὀριζομένων φόρων μεταξὺ τῶν κατοίκων τῶν ἐν ταῖς Νομαρχίαις καὶ διοικήσεσι χωρίων καὶ συνοικιῶν» τῆς 15 Ρεδζέπ 1277 (28 Ἰανουαρίου 1861), βλ. Δ. Νικολαΐδου, ἔ.α., τ. δ', σ. 3775. [Διὰ τὴν ἀντιστοιχίαν τοῦ μουσουλμανικοῦ ἡμερολογίου πρὸς τὸ γρηγοριανὸν ἐχρησιμοποίησα τοὺς πίνακας τοῦ Faik Resit Unat, Hicri tarihleri milâdi tarihe çevirme kilavuzu, Ankara <Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, VII, seri-No. 37>1959].

2. Τὸ διανεμητικὸν σύστημα εἰσπράξεως τῶν φόρων ὑπεβοήθησε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κοινοτήτων, καθ' ὅσον αὐταὶ ἀπέσπασαν δικαιοδοσίας καὶ ἀρμοδιότητας, βλ. Ν. Μοσχοβάκη, Τὸ ἐν Ἑλλάδι δημόσιον δίκαιον ἐπὶ τουρκοκρατίας, Ἀθήναι 1882, σ.78-81· A. Andrédès, L'administration financière de la Grèce sous la domination turque, «Revue des Études Grecques» τ. 23 (1910), σ. 163-164 [ἀνεδημοσιεύθη εἰς: Ἀνδρέου Μ. Ἀνδρέου, Ἔργα, τ. α', Ἀθήναι 1938, βλ. σ. 700-701]· Διον. Ζακυθηνοῦ, Ἡ Τουρκοκρατία. Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, Ἀθήναι 1957, σ. 34-35· Ν. Πανατζοπούλου, Ἑλλήνων συσσωματώσεις κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν, «Γνώσεις» τχ. 7-8 (Ἰούλιος-Αὔγουστος 1958), σ. 83. Εἰδικῶς περὶ τῶν φορολογικῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν μουχτάρηδων, βλ. A. Heidorn, ἔ.α., τ. I, Vienne-Leipzig 1908, σ. 170-171.

ὁδὸς¹ ἔβαιναν ἀπὸ Μοναστηρίου διὰ τοῦ χωρίου Κάζανι καὶ τοῦ Χάνι Διαβατοῦ πρὸς ΒΔ., διήρχετο ἐκ Ρέσνης καὶ κατόπιν ἀνήρχετο εἰς τὸ χάνι Σαλῆ πασᾶ εἰς ὕψος 921 μ., ἐνθα διεκλαδοῦτο². Ἡ κωμόπολις ἔκαλεῖτο παρὰ τῶν Ἑλλήνων Ρεσένη, τῶν Βουλγάρων Ρέσεν καὶ τῶν λατινοφώνων Ἑλλήνων (Ἀρμάνων)³ Ρέσιανι(οι). Τὸ τελευταῖον παρουσιάζει ὁμοιότητα πρὸς τὸ τοιοῦτον Ρεσαινα, ὄνομα πόλεως τῆς βορείου Μεσοποταμίας μετονομασθείσης παρὰ τῶν Βυζαντινῶν εἰς Θεοδοσιούπολιν⁴. Ἐκ τῆς Μεσοποταμίας ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς μετόπισε κατοίκους εἰς τὴν Θράκην, ὁ δὲ Βασίλειος Β΄ εἰς τὴν Μακεδονίαν⁵. Δὲν ἀποκλείεται κάτοικοι τῆς ἀσιατικῆς πόλεως νὰ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν βαλκανικὴν κωμόπολιν, δώσαντες εἰς τὴν νέαν πατριδα τὸ ὄνομα τῆς γενετείρας⁶. Οὕτω δύναται νὰ ἐξηγηθῆ, πιθανῶς, καὶ ὁ μέγας, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν λοιπὸν πληθυσμὸν τῆς, ἀριθμὸς γηγενῶν Ἀθιγγάνων, ἀπογόνων τοῦ ἀθιγγανικοῦ στοιχείου τοῦ μετοικισθέντος μεσοποταμικοῦ πληθυσμοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν τῆς πρεσποαχριδινῆς λεκάνης εἶχον ἐγκατασταθῆ ἄτομα καὶ ἐξ ἄλλων φυλῶν, ὡς Ἀρμένιοι παρὰ τῶν ἀνωτέρω αὐτοκρατόρων⁷ καὶ τοῦ τσάρου Σαμουήλ⁸.

Κατὰ τὴν μεταβυζαντινὴν περίοδον, ἡ παλαιότερα (γνωστὴ εἰς τὸν γρά-

1. N. G. L. Hammond, *A History of Macedonia*, τ. I, Oxford 1972, σ. 41-42, 45 καὶ χάρτης ὑπ' ἀριθ. 6. Ὁ Hammond ταυτίζει τὴν Ρέσναν μὲ τὴν ἀρχαίαν πόλιν Ἀντανίαν, ἔ.ἀ., σ. 86, σημ. 3. Τὴν παραπομπὴν ὀφείλω εἰς τὸν φίλον κ. Δ. Σαμσάρην, τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ.

2. Τρ. Εὐαγγελίδου, *Νέα Ἑλλάς*, Ἀθήναι 1913, σ. 52. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1911 ἐγένετο ἀπόπειρα ἐγκαταστάσεως συγκοινωνίας δι' αὐτοκινήτου μεταξὺ Μοναστηρίου, Πριλάπου καὶ Ρέσνης, βλ. τὸ εἰδησεογραφικὸν ἄρθρον: Οἰκονομολογικά. Μοναστήριον, «Ἐμπορικὴ καὶ Γεωργικὴ Ἐπιθεώρησις» τ. 2, (Θεσσαλονίκη, 1911), σ. 224.

3. Χρησιμοποιοῦ τὸν ὄρον αὐτὸν πρὸς δήλωσιν τῶν διγλώσσων (ἐλληνοφώνων καὶ λατινοφώνων) Ἑλλήνων, διότι οὕτως οἱ ἴδιοι ἀπεκάλουν ἑαυτούς, ἐνῶ οἱ ὄροι «Βλάχοι» ἢ «Κουτσόβλαχοι» δημιουργοῦν ἀδικαιολόγητον συσχετισμὸν μὲ τοὺς ἀλλοεθνεῖς Βλάχους τῆς Ρουμανίας, βλ. Σ. Λιάκου, Ἡ καταγωγὴ τῶν Ἀρμάνιων, Θεσσαλονίκη 1965, σ. κβ'.

4. Βλ. E. Honigmann, *Die Ostgrenze des Byzantinischen Reiches von 363 bis 1071*, Bruxelles 1935, σ. 213. Πρβλ. A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford 1971², σ. 219-220, 222.

5. Βλ. P. Charanis, *The Transfer of Population as a Policy in the Byzantine Empire*, «Comparative Studies in Society and History», τ. 3 (1961), σ. 146.

6. Ὁ K. Greček, *Přítuvanija ro Bŭlgarija*, Sofija 1974, σ. 348, σημ. 16, παραθέτει, πλὴν δὲν ἀποδέχεται, ἐτυμολογίαν τοῦ τοπωνυμίου Resen ἐκ τοῦ «rosen» (=δικτάμνου), φουομένου εἰς τὰ ὁμώνυμα χωρία τῶν περιοχῶν Kraiste καὶ M. Τυρνόβου ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ Ἀχρίδος ἐν Μακεδονίᾳ.

7. P. Charanis, αὐτόθι.

8. Βλ. *B. Prokić, *Die Zusätze in der Handschrift des Johannes Skylitzes. Codex Vindobonensis Hist. Graec. LXXIV. Ein Beitrag zur Geschichte des sogenannten Westbulgarischen Reiches*, München 1906, σ. 51.

φροντα) μνεία τῆς κωμοπόλεως ἀνήκει εἰς τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος. Εἰς τουρκικὸν ἔγγραφο τῶν ἐτῶν 1647-1649 μνημονεύεται ὁ Ἀχμέτ ἐφένδης ἐκ Ρέσνης¹. Ὀλίγον ἀργότερον, τῷ 1670, ἐπεσκέφθη τὴν Ρέσναν ὁ Τοῦρκος περιηγητὴς Ἑβλιγιὰ Τσελεμπή, ὅτε περιώδευεν εἰς τὴν Βαλκανικὴν διὰ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ στρατοῦ τῶν Ὄθωμανῶν τιμαριούχων πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Μάνης². Παρετήρησεν εἰς τὴν «εὐπορὴ κωμόπολη» αὐξοῦσαν οἰκονομικὴν κίνησιν, χάρις εἰς τὴν ἐξαγωγὴν ριζῶν βαφῆς, δύο συνοικίας, 180 οἰκίας, δύο τεμένη, ἓνα μεντρεσέν, ἓνα τεκέν δερβίσηδων, ἓν πανδοχεῖον καὶ εἴκοσι καλῶς ἐργαζόμενα μικρὰ καταστήματα. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀπηρτίζετο ἐκ μουσουλμάνων καὶ χριστιανῶν κατ' ἰσομοιρίαν³. Ἡ κωμόπολις ἦτο ἔδρα ναΐτη (ὑποκαδῆ)⁴. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος εἰς αὐτὴν ἤδρευεν ὁ μουδῆρης (ὑποέπαρχος) τοῦ ναχιγιέ (δήμου)⁵ τῆς Ἄνω Πρέσπας, περιλαμβάνοντος 31 χωρία⁶ καὶ ἀνήκοντος ἀπὸ τοῦ 1908 εἰς τὸν καζάν Μοναστηρίου τοῦ ὁμωνύμου σαντζακίου καὶ βιλαετίου. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1880 περίπου, ἡ Ρέσνα διέθετε τηλεγραφεῖον, λειτουργοῦν ὠρισμένας ὥρας καὶ δεχόμενον τηλεγραφήματα εἰς ἀνατολικὰς καὶ δυτικὰς γλώσσας⁷. Ἐπίσης, ταχυδρομικὸν γραφεῖον ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ὑπηρεσίας, συνήθους ἀλληλογραφίας καὶ ἐπὶ συστάσει καί, ὡς μὲ ἐπαγγελματικὴν εὐσυνειδησίαν ἐτονίζετο εἰς τοὺς Μπαϊντεκερ τῆς ἐποχῆς⁸, χρηματαποστολῶν ἐντὸς τῆς αὐτοκρατορίας καὶ πρὸς Περσίαν διὰ τῆς ὁδοῦ «Μπαχκαλὲ-Ντελιμάν»⁹. Ὑπῆρχον δύο τεμένη, εἰς ναός,

1. Βλ. A. I. Matkovski (ἐπιμ.), *Turski izvori za ajduststvo i aramistvo vo Makedonija*, 1620-1650, Skopje 1961, σ. 721.

2. Βλ. Βασ. Δημητριάδης, Ἡ Κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία κατὰ τὸν Ἑβλιγιὰ Τσελεμπή, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 308-310.

3. Βασ. Δημητριάδης, ἔ.α., σ. 309.

4. Βασ. Δημητριάδης, ἔ.α., σ. 308· πρβλ. σ. 86.

5. Βλ. Χαρ. Πουλίου, Διοικητικὴ διαίρεσις τῆς Μακεδονίας, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον», τ. 4. (1911), σ. 162.

6. Ν. Θ. Σχινᾶς, Ὀδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἠπείρου, νέας ὀροθετικῆς γραμμῆς καὶ Θεσσαλίας, τχ. β', Ἀθῆναι 1886, σ. 285. Τὰ χωρία τοῦ ναχιγιέ βλ. εἰς V. Kūnčov, *Makedonija. Etnografija i statistika*, ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀπάντων του: *Izbrani proizvedenija*, τ. II, Sofija 1970, σ. 540-541. Ὁ καζάν τῆς Πρέσπας διηρέθη κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα εἰς δύο ναχιγιέδες, τὸν τῆς Κάτω Πρέσπας μὲ κέντρον τὸ χωρίον Δρένοβον καὶ τὸν τῆς Ἄνω μὲ ἔδραν τὴν Ρέσναν. Τῷ 1908 οἱ δύο ναχιγιέδες ὑπῆχθησαν εἰς τὸν καζάν Μοναστηρίου, βλ. R. Stojkov, *La division administrative de l'Éyalet de Roumélie pendant les années soixante du XVIIe siècle, selon un registre turc-ottoman de 1668-1669*, «*Studia Balcanica*», τ. 1 (1970), σ. 210, σημ. 41.

7. Ν. Θ. Σχινᾶς, ἔ.α., τχ. γ', σ. 840.

8. Ν. Θ. Σχινᾶς, αὐτόθι.

9. Παρὰ τὴν ἔρευναν εἰς τὴν χρηστικὴν ἐκδοσιν τοῦ D. E. Pitcher, *An Historical Geography of the Ottoman Empire*, Leiden 1972, δὲν κατ' ὠρθωσα νὰ ἐντοπίσω τὰ ὑπὸ τοῦ Ν. Σχινᾶ μνημονεύμενα τοπωνύμια.

τρία σχολεῖα καὶ «ὄρολόγιον ἐπὶ πύργου»¹. Ἦτο μία τυπικὴ βαλκανικὴ κομὸπολις μὲ καλὴν ἐμπορικὴν καὶ βιοτεχνικὴν κίνησιν καὶ ἀξιόλογος συγκοινωνιακὸς κόμβος, ἐξ οὗ διήρχοντο περιηγηταί, κατάσκοποι καὶ πράκτορες ξένων προπαγανδῶν εἰς τὸν πολυπαθῆ μακεδονικὸν χώρον². Ἐστερεῖτο τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς προϊούσης ἀκμῆς τῶν ἀστικῶν κέντρων³. Διεθνῶς κατέστη γνωστὴ διὰ τοῦ κινήματος τῶν Νεοτούρκων, τὸ ὁποῖον προητοιμάσθη εἰς τοὺς στρατῶνας τῆς παρὰ τοῦ Νιαζῆ βέη καὶ ἐξεργάγη τῷ 1908⁴. Μετὰ τὴν ἐπικράτησίν του, ἡ Ρέσνα περιέπεσε καὶ πάλιν εἰς τὸν λήθαργον τῆς ἐπαρχιακῆς πόλεως, τῆς ὁποίας ἡ ἀκτινοβολία δὲν διεχέετο πέραν τῶν ὁρίων τοῦ ναχιγιέ της, μολονότι ἐνεφανίζετο πλέον πολυάνθρωπος καὶ ἀκμάζουσα ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Ἐβλιγιᾶ. Ἡ γειννίασις μὲ τὰ ἀστικά κέντρα τοῦ Μοναστηρίου, Πριλάπου, Κρουσόβου, Ἀχρίδος, Κορυτσᾶς, Φλωρίνης, ἀπετέλει ἀνασταλτικὸν παράγοντα εἰς τὴν ἀνάδειξίν της. Οἱ κάτοικοί της παρέμενον κατὰ τὸν πλεῖστον γεωργοί⁵, ἀσχολούμενοι κυρίως μὲ τὴν παραγωγὴν δημητριακῶν καὶ τὴν καπνοκαλλιέργειαν⁶. Εἰς ἀντίβαρον, ὁ ὑπάρχων ἀστικὸς πληθυσμὸς ἐφημίζετο διὰ τὰ πνευματικά του χαρίσματα καὶ τὴν ἐμπορικὴν ἐπιδεξιότητα⁷. Ἡ ἐπίδρασις τῆς Ρέσνης ἐπὶ

1. Ν. Θ. Σχινᾶς, ἔ.ἀ., τχ. β', σ. 285.

2. Περιγραφὴν τῆς Ρέσνης παρὰ περιηγητῶν, βλ. εἰς Μ. Ε. D u r h a m, *The Burden on the Balkans*, London 1905, σ. 90-107· J. F r a s e r, *Pictures from the Balkans*, London 1906, σ. 218-232· M a r y - A d e l a i d e W a l k e r, *Through Macedonia to the Albanian Lakes*, London 1864, σ. 180, (τὸ πλούσιον εἰς πληροφορίας βιβλίον τῆς W a l k e r μετεφράσθη προσφάτως εἰς τὴν ἑλληνικὴν παρὰ τοῦ Κ. Πύρζα, *Διὰ τῆς Μακεδονίας ὡς εἰς ἄλβανικὰς λίμνες*, Θεσσαλονίκη 1973, σ. η' + 155).

3. Εἶναι ἐνδεικτικόν, νομίζω, τὸ γεγονός ὅτι παρὰ τὴν ἐρευνάν μου εἰς τὰ εὐρετήρια τῶν διακοσίων περίπου τόμων τοῦ ἀρχείου τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἀνατολῆς (Υποκαταστήματος Θεσσαλονίκης καὶ Πρακτορείου Μοναστηρίου), ἀποκειμένου εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Μακεδονίας, οὐδένα ἔμπορον τῆς Ρέσνης ἀνεῦρον. Βεβαίως, δὲν ἀποκλείεται οἱ ἔμποροι τῆς κωμοπόλεως νὰ συνηλλάσσοντο μὲ ἄλλα τραπεζικὰ ἰδρύματα.

4. Περί τῶν κινήσεων τοῦ Νιαζῆ βέη ἐν Ρέσνῃ, βλ. F. G. A f l a i o, *Regilding the Crescent*, London 1911, σ. 106 κ.ἐ.· C. R. B u x t o n, *Turkey in Revolution*, London 1909, σ. 55-73· E. F. K n i g h t, *The Awakening of Turkey. A History of the Turkish Revolution*, London 1909, σ. 145-165.

5. Ν. Θ. Σχινᾶς, αὐτόθι.

6. Ὁ Γ. Κοφινᾶς, ἔ.ἀ., σ. 54-61, παραθέτει τὰ κάτωθι στοιχεῖα διὰ τὴν παραγωγὴν καὶ πώλησιν καπνῶν τῆς Ρέσνης κατὰ τὴν περίοδον 1906-1912:

	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912
Παραγωγή εἰς χλγρ.		6.955	5.395	7.934	9.247	5.545	
Πωλήσεις εἰς χλγρ.	2.161	2.322	3.322	6.434	6.103	3.438	3.619
Εἰσπράξεις εἰς γρόσια	50.124	44.778	68.403	90.109	83.887	86.241	99.370

7. Κατὰ τὸν J. C v i j i ć, *La Péninsule Balkanique. Géographie humaine*, Paris ἄ.ἔ. [1918], σ. 404.

τῆς περιοχῆς τῆς ἐξελίσσετο εὐεργετικῶς¹. Διέθετεν 150 ἐργαστήρια, 27 χάνια μετρίας χωρητικότητος, ὑδρομύλους, 10 κλιβάνους καὶ πολλὰ ἀγγειοπλαστεῖα², δώδεκα τὸν ἀριθμόν, τὰ ὅποια καὶ ἐφωδίαζον μὲ πῆλινα σκεύη ὅλην τὴν περιοχὴν³. Τὰ ἀγγειοπλαστεῖα εἶχον ἐπάρκειαν πρώτης ὕλης, χάρις εἰς τὸ πηλῶδες ἔδαφος τῶν πέριξ τῆς κωμοπόλεως μέχρι τοῦ χωρίου Σούρλεντσι⁴. Ἡ ἐβδομαδιαία ἀγορὰ ἐγένετο τὸ Σάββατον καὶ διηκούλυε τὰς συναλλαγάς. Εἰς τὸ μουσουλμανικὸν ἱεροδιδασκαλεῖον, τὸν μεντρεσέν τοῦ Ἑβλιγιᾶ, εἶχον προστεθῆ τὰ σχολεῖα τῶν χριστιανῶν, ἀπόδειξις τῆς ἀναγεννήσεως τῶν ὑποδούλων καὶ τῆς ἐντάσεως τῶν ἐνδοβαλκανικῶν ἀνταγωνισμῶν. Ἑλληνικὴ ἐξαταξία σχολὴ ἀρρένων καὶ τετρατάξιον παρθεναγωγεῖον, στεγαζόμενον εἰς τὸ ἀνεγερθὲν τῷ 1871, τῇ συνδρομῇ τοῦ «Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων», κτίριον. Σύνολον μαθητῶν 120, διδασκάλων 6. Δύο βουλγαρικὰ σχολεῖα 150 μαθητῶν. Ρουμανικόν, ἰδρυθὲν τῷ 1900⁵, μὲ 15 μαθητὰς καὶ 3 διδασκάλους καὶ σερβικὸν 8-11 μαθητῶν⁶. Εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν ἦτο αἰσθητὴ ἡ παρουσία τοῦ ἑλληνικοῦ συλλόγου «Ἀναγέννησις»⁷. Ἡ ποικιλία τῶν ἐκπαιδευτηρίων ὑποδηλοῖ τὴν ἐθνικὴν διαφοροποίησιν τῶν κατοίκων. Ἀσφαλῆ στατιστικὰ στοιχεῖα δὲν ὑπάρχουν· οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθοῦν πλέον. Οἱ συγγραφεῖς ἢ περιηγηταὶ τῆς ἐποχῆς ἔγραφον περισσότερον ὡς θερμοὶ πατριῶται καὶ ὀλιγώτερον ὡς ἀσυγκίνητοι ἀπογραφεῖς. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι εἰς τὴν Ρέσναν συνυπῆρχον μέλη ὄλων τῶν βαλκανικῶν ἐθνοτήτων, τόσον γνησίας συνειδήσεως ὅσον καὶ ἀπολωλότα πρόβατα, προϊόντα τῆς ἐθνογενέσεως διὰ τῶν διαφόρων προπαγανδῶν καὶ τοῦ ἐξισλαμισμού. Δι' αὐτὸ καὶ τὰ πληθυσμιακὰ δεδομένα διαφέρουν κατὰ συγγραφεῖς (βλ. Παράρτημα Α', σ. 29).

Ἄκριβῆ στατιστικὰ στοιχεῖα περὶ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ δὲν δίδει ὁ *Κατάλογος* τοῦ ἀρχείου τῆς Μητροπόλεως Πελαγονίας, διότι περιέχει μόνον τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων ἀρρένων ἐνηλίκων κατοίκων ἢ μεταναστῶν. Οὗτοι

1. J. C v i j i é, αὐτόθι.

2. Ν. Θ. Σ χ ι ν ᾶ ς, αὐτόθι.

3. V. K ũ n ĉ o v, Bitolsko, Prespa i Ochridsko, ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἑσπερίων του, ἔ.ἀ., τ. I, Sofija 1970, σ. 404.

4. Ν. Θ. Σ χ ι ν ᾶ ς, ἔ.ἀ., σ. 279.

5. K. Ἀ ν δ ρ ε ᾰ δ η ς, ἔ.ἀ., σ. 218· C. P a p a n a c e, Sur la minorité Aroumaine (Macédo-roumaine) dans les pays balkaniques, «Buletinul Bibliotecii Române», τ. (1 (5) Serie nouă (Freiburg i Br. 1967-1968), σ. 208. Πρβλ. M. D. P e y f u s s, Die Rumänische Propaganda in der «Makedonischen Frage» im Jahre 1898. Ein Bericht des Österreichisch-Ungarischen Vizekonsuls in Monastir, «Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs», τ. 27 (1974), σ. 293.

6. Βλ. Στ. Ι. Π α π α δ ὀ π ο ὕ λ ο υ, Ἑκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν τελευταῖο αἰῶνα τῆς τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 149-150· V. K ũ n ĉ o v, ἔ.ἀ., σ. 422.

7. Στ. Ι. Π α π α δ ὀ π ο ὕ λ ο υ, ἔ.ἀ., σ. 150.

ἦσαν 220¹, ἡλικίας «25 μέχρι τῶν 100 ἐτῶν». Ἐξ αὐτῶν, 143 φέρονται ὡς μόνιμοι κάτοικοι τῆς Ρέσνης, 1 ἄνευ διαμονῆς καὶ 76 μετανάσται. Ἀριθμὸς ἐλληνικῶν οἰκιῶν 151, ἐξ ὧν 150 ἔκειντο εἰς τὴν συνοικίαν Μπαλιὰ καὶ 1 εἰς τὴν συνοικίαν Σαλῖς. Τὸ σύνολον τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ δὲν ἀναγράφεται. Μαζὶ μὲ τὰς οἰκογενεῖας τῶν μεταναστῶν, αἱ ὁποῖαι, ὡς συνηθίζετο, θὰ παρέμενον εἰς τὴν γενέτειραν, δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν τοὺς Ἑλληνας κατοίκους εἰς 800 ἕως 1.000. Εἰς τὸν ἐλληνικὸν ἀστικὸν πληθυσμὸν δέον ὅπως προσθέσωμεν καὶ τὰς οἰκογενεῖας 13 κτηνοτρόφων «οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς Ῥέσναν», κατὰ τὴν φρασεολογίαν τοῦ *Καταλόγου*, καὶ ἀναγράφονται κεχωρισμένως. Πρόκειται περὶ κτηνοτρόφων τοῦ ὄρους Ἰστόκ, πλουσίας θερινῆς κατοῦνας². Οἱ ἰστοκινοὶ κτηνοτρόφοι ἦσαν Ἀρμάνοι, προερχόμενοι ἐκ τοῦ χωρίου Περιβόλι τῶν Γρεβενῶν. Παρέμενον εἰς τὴν βοσκὴν τοῦ Ἰστόκ, «περίφημη στὴν Ἀραβία, τὴν Περσία καὶ τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα»³, ἀπὸ τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μέχρι τῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ κατόπιν κατήρχοντο εἰς τὰ χειμαδιὰ τῆς θεσσαλικῆς πεδιάδος. Σήμερον, ὅσοι ἀπέμειναν, εὐρίσκονται εἰς τὸ Μακρυχωρὶ Λαρίσης. Μικρὸς ἀριθμὸς τῶν διεχέιμαζεν εἰς τὴν Ρέσναν, μολονότι δὲν εἶχον ἐκεῖ, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ *Καταλόγου*, κτηματικὴν περιουσίαν.

Εἰς τὴν Ρέσναν, ὅπως εἰς ὅλα τὰ τμήματα τῆς Πελαγονίας⁴, ὁ ἐλληνικὸς πληθυσμὸς ἀπηρτίζετο κατὰ βάσιν ἐξ Ἀρμάνων⁵. Οἱ Ρεσνιώται Ἀρμάνοι

1. Εἰς τὴν στήλην τοῦ αὐξοντος ἀριθμοῦ τοῦ *Καταλόγου* ἀναγράφεται τελευταῖος ὁ ἀριθμ. 221, ἀλλὰ ὁ ἀριθμ. 174 παραλείπεται.

2. M. - A. Walker, ἔ.ἀ., σ. 103 τῆς ἐλληνικῆς μεταφράσεως· Σ. Λιάκου, Σύντομη ἐπισκόπησι τῆς ἱστορίας τῶν Ἀρμενταρίων τῆς Μικρευρώπης, Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 39, σμ. 86. Γενικῶς διὰ τὰς κατοῦνας τῆς σημερινῆς γιουγκοσλαβικῆς Μακεδονίας, βλ. J. Trifunovski, Današnji vlaški katuni u Makedoniji, «Simpozijum o Srednjovjekovnom Katunu», Sarajevo 1963, σ. 171 κ.έ.

3. Κατὰ τὸν Ἑβλιγὰ Τσελεμπή, βλ. Β. Δημητριάδη, ἔ.ἀ., σ. 307.

4. Πελαγονία φυσικογεωγραφικῶς καλεῖται ἡ ἐξικνουμένη μέχρι τοῦ Κρουσόβου πεδιάς Φλωρίνης-Μοναστηρίου. Ἐξ ἐπόψεως πολιτικῆς γεωγραφίας ὁμως, ἐπεκράτησεν εἰς τὴν βιβλιογραφίαν ὁ ὄρος «Πελαγονία» πρὸς δῆλωσιν τῆς περιοχῆς τῶν καζάδων Ἀχρίδος, Μοναστηρίου καὶ Πριλάπου (Περλεπέ), βλ. Θ. Καρζή, Οἱ χαμένες πατρίδες τῶν Ἑλλήνων, Ἀθῆναι 1973, σ. 205, καὶ χάρτην εἰς C. Vavoukos, Der Beitrag des Griechentums von Pelagonien zur Geschichte des Neuereen Griechenlands, Thessaloniki 1963. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὰ δίπτυχα (ψυχοχάρτι) τῆς Μονῆς Ζωγράφου τοῦ Ἁγίου Ὁρους (Zografski pomenik, 17ου-18ου αἰ.), ἡ Ρέσνα μνημονεύεται ὡς ἀνήκουσα εἰς τὴν Πελαγονίαν, βλ. J. Ivanov, Bŭlgarite v Makedonija, Sofija 1917, σ. 182· τοῦ αὐτοῦ, Bŭlgarski starini iz Makedonija, Sofija 1931², σ. 508. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ὁ ὄρος «Πελαγονία» χρησιμοποιεῖται καὶ ἐνταῦθα, μολονότι φυσικογεωγραφικῶς ἡ Ρέσνα κεῖται εἰς τὴν πρεσποαχριδινὴν λεκάνην.

5. Βλ. Μ. Χρυσόχοου, Βλάχοι καὶ Κουτσόβλαχοι, Ἀθῆναι 1909, σ. 36 κ.έ. Οἱ

προήρχοντο, κατά μέγα ποσοστόν, ἐκ τοῦ βορειότερον αὐτῆς κειμένου παλαιοῦ χωρίου Πλάκ(ι)¹ καὶ ἐξ ἐποίκων τῶν χωρίων Γκόπεσι (Γκόπισια), Μηλοβίστης, Πισοδερίου καὶ τῆς κατὰ τὴν δευτέραν πενηκονταετίαν τοῦ 17ου αἰῶνος διαλυθείσης, ἔνεκα τῆς σταδιακῆς παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν καταλύσεως τῶν ἀρματολικίων², κωμοπόλεως Βατεάρνικου, γειτονικῆς πρὸς τὰ συγχρόνως καταστραφέντα χωρία Γράμμουστα καὶ Λιντόπεα (Λινοτόπι)³. Ἐπίσης προήρχοντο ἐκ προσφύγων τοῦ μογλενικοῦ χωρίου Νώτια, τῆς ἐπὶ Βασιλείου Β' Ἐνωτίας⁴, οἱ ὅποιοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἄνω Πρέσπαν μετὰ τὸν ἐξισλαμισμὸν τῆς πατρίδος των τῷ 1671⁵. οὗτοι ἤσκουν πρωτίστως τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀγγειοπλάστου⁶. Ὁ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπισκεφθεὶς τὴν Ρέσναν Σέρβος Sp. Gorčević, εὔρεν εἰς αὐτὴν 660 Ἕλληνας, ἐξ ὧν 650 Ἀρμά-

«ὀλίγοι Βλάχοι» τῆς Ρέσνης, κατὰ τὸν Κ. Ἀ ν δ ρ ε ά δ η ν, ἔ.ά., σ. 218, εἶναι οἱ ρουμανίζοντες τῆς κωμοπόλεως καὶ οὐχὶ τὸ σύνολον τοῦ ἀρμανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς. Τοῦτο διευκρινίζεται παρὰ τοῦ ἴδιου, τονίζοντος περαιτέρω ὅτι οἱ «Βλάχοι» οὗτοι ἴδρυσαν κατὰ τὸ 1900 σχολεῖον (=ρουμανικόν).

Εἰς τὴν τὸ πρῶτον τῷ 1876 ἐκδοθεῖσαν, καὶ παραμένουσαν εἰσέτι κλασσικὴν, βουλγαρικὴν ἱστορίαν τοῦ Κωνσταντίνου Γίρετσεκ, ἀναφέρονται 100 ἀρμανικαὶ οἰκίαι ἐν Ρέσνῃ, βλ. Κ. I r e č e k, Istorija na Bŭlgarite, Sofija 1929, σ. 439. Ὁμοίως οἱ A. J. B. W a c e m. S. T h o m p s o n, The Nomads of the Balkans. An Account of Life and Customs among the Vlachs of Northern Pindus, London 1914, σ. 217, εὔρον εἰς τὴν Ρέσναν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰ., 100 καὶ πλέον ἀρμανικὰς οἰκογενεῖας, προερχομένας ἐκ Μοσχοπόλεως, Τούρκους, Ἀλβανοὺς καὶ πλειοψηφίαν Βουλγάρων, τὴν ὁποίαν διεπίστωσεν εἰς τὸ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ περιηγητικόν του καὶ ὁ V. G r i g o r o n i č, Očerkŭ putešestvija po Evropejskoj Turcii, Moskva 1877, σ. 144, ἀναφέρων συγχρόνως τὴν ὑπαρξίν ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (τὰς πληροφορίας τοῦ V. Grigoronič ἀρύομαι ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ N. V. M i c h o v, Naselenieto na Turcija i Bŭlgarija prez XVIII i XIX v., τ. V, Sofija 1968, σ. 39). Οἱ ἐκ τῶν Ἀρμάνων τῆς Ρέσνης ὀλίγοι ρουμανίζοντες εἶχον ἤδη ἀπὸ τοῦ 1870 συνεργασίαν μὲ τὴν βουλγαρικὴν ἐθνικο-εκκλησιαστικὴν κίνησιν, βλ. M. D. P e y f u s s, Die Aromunische Frage, Wien-Köln-Graz 1974, σ. 66.

1. Περὶ τοῦ ὁποίου, βλ. Σ. Λ ι ά κ ο υ, ἔ.ά., σ. 29, σημ. 35.

2. βλ. M. V a s i č, Die Martolosen im Osmanischen Reich, «Zeitschrift für Balkanologie», τ. 2(1963-1964), σ. 181. Τὸ βιβλίον τοῦ αὐτοῦ M. V a s i č, Martolosi u jugoslovenskim zemljama pod turskom vladavinom, Sarajevo (ANU-Djela, Kn. XXIX, Od. Istorijsko-Filoloskih Nauka, kn. 17) 1967, σ. 286, δὲν κατάρθωσα νὰ συμβουλευθῶ.

3. Περὶ τῶν διωγμῶν καὶ μετοικεσιῶν, βλ. Σ. Λ ι ά κ ο υ, Λινοτόπι, «Μακεδονικὴ Ζωή», τχ. 69 (Φεβρουάριος 1972), σ. 28. Πρβλ. T. P a p a h a g i, Originea Mulovištenilor și Gopeșenilor in lumina unor texte, «Grai și Suflet», τ. 4 (București 1930) τχ. 2. σ. 12 (ἀνατύπου).

4. G. S c h l u m b e r g e r, L'épopée byzantine. II partie: Basile II, Paris 1900, σ. 356.

5. T h. C a p i d a n, Meglenoromâni, τ. I, Istoria și graiul lor, București 1925, σ. 17.

Κατὰ τὸν Π. Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ὁ ἐξισλαμισμὸς τοῦ μακεδονικοῦ χωρίου «Νοτίων». Ἀνέκδοτος ἱστορικὴ παράδοσις τοῦ 11^{ου} αἰῶνος, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον», τ. 2 (1909), σ. 91-95, ὁ ἐξισλαμισμὸς ἐγένετο τῷ 1759. Πρβλ. Ἄ π. Β α κ α λ ο π ο ὄ λ ο υ Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 328.

6. T h. C a p i d a n, αὐτόθι.

νοὺς καὶ 10 Γραικοὺς¹. Εἰς τὸ παρακείμενον χωρίον Γιάγκοβετς (Γιαγκοβίτσιον=Γιανκοχώρι), ὀνομασθὲν οὕτως ἐκ τοῦ πρώτου περὶ τὸ 1730 οἰκιστοῦ τοῦ Ἀρμάνου ἐκ Νικολίτσης Γιάνκο Οἰκονόμου², εὔρεν πληθυσμὸν ἀπαρτιζόμενον ἐξ ἡμισείας παρ' Ἀρμάνων καὶ Σέρβων³. Ὁ ἀρμανικὸς ὄμως πληθυσμὸς τῶν βουλγαροφώνου πλειοψηφίας κωμῶν καὶ χωρίων, εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος νὰ γνωρίζῃ κρούσματα ἀφομοιώσεως. Ὁ Σέρβος γεωγράφος J. Cvijić διεπίστωσεν εἰς τὰ χωρία τῶν περιοχῶν Δριμκόλ (πλησίον τῆς Στρούγκας), ὄρους Γιαμπλάνιτσα, Μοριχόβου, καὶ Ἄνω Πρέσπας, ἢ ὅποια μέχρι τοῦ 1830 περίπου εἶχε σαφῆ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐπιχωρίου Ἑλληνισμοῦ, πολυάριθμα ἴχνη σλαβικῆς ἀφομοιώσεως τῶν Ἀρμάνων⁴. Εἰς τὴν Ρέσναν καὶ Γιάγκοβετς ἀνεῦρεν ἀρμανικὰς οἰκογενεὰς ἀφομοιωθεῖσας ἀπὸ τοὺς Σλάβους, ἀλλὰ μὴ υἰοθετησάσας εἰσέτι τὴν ἐορτὴν τῆς «Slava»⁵. Πλὴν τῶν γηγενῶν Ἀρμάνων τῶν ἀνωτέρω χωρίων, εἰς ἕκαστον τῶν ἀμιγῶν βουλγαρικῶν κολληγικῶν χωρίων τῆς Ἄνω Πρέσπας⁶ ὑπῆρχε, τοῦλάχιστον μέχρι τῶν βαλκανικῶν πολέμων, μικρὸς ἀριθμὸς ἐποίκων ἀρμανικῶν οἰκογενειῶν ἀσχολουμένων ἀποκλειστικῶς μὲ ἀστικά ἐπαγγέλματα καὶ θρησκευτικο-εκπαιδευτικὰ λειτουργήματα. Αἱ οἰκογένειαι αὗται ἀφομοιώθησαν κατὰ κανόνα ἀπὸ τὸν σλαβικὸν πληθυσμὸν μετὰ τὴν ἐνσωμάτωσιν τῆς περιοχῆς Ἄνω Πρέσπας εἰς τὴν Σερβίαν. Ἦσαν ἢ τελευταία ζεῖδωρος πνοὴ τῆς ἐλληνικῆς πολιτιστικῆς καὶ οἰκονομικῆς δραστηριότητος καὶ συγχρόνως οἱ πρῶτοι χρονολογικῶς ἐκπρόσωποι τῆς ἀστικῆς τάξεως εἰς τὸ ἐκτεταμένον ἐδαφικῶς καὶ ποικίλον ἐθνολογικῶς τρίγωνον μεταξὺ Ἀχρίδος-Δίβρης-Κιτσέβου.

Βάσει τῶν ἀνωτέρω, αἱ περιοχαὶ τῆς Πελαγονίας δύνανται γενικῶς νὰ διακριθῶν ἐξ ἐπόψεως ἐλληνικοῦ γηγενοῦς πληθυσμοῦ, κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας τῆς τουρκοκρατίας, εἰς: α) Τὰ ἀστικά κέντρα καὶ τὰς κτηνοτροφικὰς κατούνας, ἔνθα ὑπῆρχεν ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν Ἀρμάνων ἔναντι τῶν Βουλγάρων. Ὁ πληθυσμὸς αὐτὸς δὲν ἀφομοιώθη καί, μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους, κατέφυγεν εἰς τὴν ἐλληνικὴν Μακεδονίαν, ὅσον

1. S p. G o p ĉ e n i ć, Makedonien und Alt-Serbien, Wien 1889, σ. 121.

2. A n. H â c i u, Aromânii. Comerț, industrie, arte, expansiune, civilizația, Focșani 1936, σ. 109.

3. S p. G o p ĉ e n i ć, ἔ.ἀ., σ. 122.

4. J. C v i j i ć, ἔ.ἀ., σ. 399.

5. J. C v i j i ć, ἔ.ἀ., σ. 400.

6. Περί τῶν κολλήγων, ἀποκλειστικῶς Σλάβων, τῆς περιοχῆς, βλ. διὰ τὴν μετὰ τὸ Τανζιμάτ περίοδον L. M i l e t i ć, Edin document ot rûn voto vreme na Tanzimata, «Sbornik za Narodni Umotvorenija, Nauka i Kniznina», τ. 15 (1898), σ.371· Istoriija na Makedonskiot narod, τ. II, Skopje 1969, σ. 11· F a n i M i l k o v a, Pozemlenata sobstvenost v bûlgarskite zemi prez XIX vek, Sofija 1970, σ. 196. Πρβλ. V. P a p a c o s t e a, O naraŝiune bulgară despre aromânii din regiunea Ohrida-Monastir, «Revista Aromânii», τ. 1, τχ. 2, σ. 130 κ.έ

δὲ τμήμα του παρέμειναν εἰς τὴν γενέτειραν συνεχίζει μέχρι σήμερον τὴν φυλετικὴν του αὐτοτέλειαν ἔναντι τῶν Σλάβων, παρὰ τὴν ἔντονον ἀφομοιωτικὴν πολιτικὴν τὸσον τοῦ σερβικοῦ βασιλείου, ὅσον καὶ τοῦ σημερινοῦ καθεστῶτος τῶν Σκοπίων¹. β) τὰς ἀγροτικὰς κώμας καὶ χωρία τὰς ἐχούσας ἄρμανικὸν πληθυσμὸν ἀριθμητικῶς ὑποδεέστερον τοῦ ὁμοχωρίου του βουλγαρικοῦ. Ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες εἶχον ἤδη ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος νὰ ἐλαττοῦνται, χωρὶς ὅμως νὰ ἀφομοιοῦνται καθ' ὅλοκληρίαν, καὶ γ) τὰ βουλγαρικὰ κολληγοχώρια, δημιουργήματα καὶ ἐξαρτήματα τῶν πεδινῶν τσιφλικίων καὶ βακουφίων², ἔνθα ὑπῆρχεν ἐλάχιστος ἀριθμὸς ἐποίκων ἄρμανικῶν οἰκογενειῶν, ἐγκατεστημένων ἐκεῖ διὰ τὴν ἐνάσκησιν λειτουργημάτων καὶ ἀστικῶν μεταπρατικῶν ἐπαγγελμάτων, μὲ τὰ ὅποια οἱ Σλάβοι κολληγοὶ δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀσχοληθοῦν, λόγῳ τοῦ χαμηλοῦ των πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου. Ὁ ἑλληνικὸς οὗτος πληθυσμὸς, μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους, ἐθνολογικῶς ὑποχωρεῖ.

Ἡ Ρέσνα ἀνήκεν εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν. Ἡ «Ἑλληνοβλαχικὴ» κοινότης της, ὅπως τὴν ἀπεκάλει ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως³, εἶχεν ἤδη ὑποστῆ ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος πλήγματα ἐκ μέρους τῆς ἐξαρχικῆς καὶ τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας. Πέραν αὐτῶν, δύο ἔντονα χαρακτηριστικὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ μεταναστευτικὴ τάσις καὶ ἡ ἄσκησις πρωτίστως ἀστικῶν ἐπαγγελμάτων, ὠδήγησαν εἰς τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν τοῦ βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ ἐν τῇ κωμοπόλει.

Ὁ τελευταῖος ἀπηρτίζετο κυρίως ἐκ γεωργῶν. Ὡς ἐκ τούτου παρέμεναν ἀμετακίνητος, κατὰ βάσιν, χωρικῶς καὶ ηὑξάνετο ἀριθμητικῶς. Ἀντιθέτως, τὸ μεταναστευτικὸν ρεῦμα τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἐντονώτατον. Ἐκτὸς τούτου, τὰ ἐκ τῆς μεταναστεύσεως κενὰ ἐπληροῦντο δημογραφικῶς διὰ τῆς καθόδου Βουλγάρων ἐκ τῆς ἐνδοχώρας καὶ ἐδημιουργεῖτο οὕτως εἰς τὴν περιοχὴν ἐν «ἐθνολογικὸν παλίμψηστον»⁴. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν δημογραφικὴν, ἡ ἐθνο-

1. Βλ. Ἄπ. Βακαλοπούλου, ἔ.α., σ. 454 κ.έ.

2. Περὶ τῆς ἐν γένει ὀργανώσεως αὐτῶν, βλ. W. P a d e l - L. S t e e g, De la législation foncière ottomane, Paris 1904, σ. 17 ἐπ. καὶ 27 κ.έ. Τὸ σύγγραμμα αὐτὸ παραμένει ὑποδειγματικόν· οἱ συγγραφεῖς του, πλὴν τῆς θεωρητικῆς καταρτίσεως, ἦσαν ἐκ τοῦ σύγγγγου γνώσται τοῦ θέματος ὡς διατελέσαντες ὁ μὲν πρῶτος διερμηνεὺς τῆς Γερμανικῆς Πρεσβείας Κωνσταντινουπόλεως, ὁ δὲ δευτερος πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ἐπίσης, βλ. N. C h i h a, Traité ds la propriété immobilière en droit ottoman, Le Caire 1906, σ. 49 κ.έ.

3. Ἐκθεσις τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς ὀθ. αὐτοκρατορίας, «Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος. Σύγγραμμα περιοδικόν», τ. 9 (1874-1875), σ. 186.

4. Κατὰ τὴν εὐστοχὸν παρατήρησιν τοῦ Δ η μ ο σ θ. Δ α ν ι η λ ἰ ὶ δ η, Ἡ νεοελληνικὴ κοινωνία καὶ οἰκονομία, Ἀθήναι 1934, σ. 19.

λογικὴ κάλυψις ἤτο ἀνύπαρκτος εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Ἑλλήνων μεταναστών, καθ' ὅσον οὐδείς ὁμοεθνῆς των ἐκ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, τῆς Θράκης ἢ τῆς Μ. Ἀσίας μετῶκει εἰς τὴν ΒΔ. Μακεδονίαν. Διὰ τοῦτο ἡ συμμετοχὴ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν παρατηρουμένην, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος μας, φυγὴν ἐκ τῆς Μακεδονίας πρὸς τὸ ἐξωτερικόν¹, παρέμενεν ὑψηλὴ καὶ ἀκάλυπτον ἐθνολογικῶς τὸ ἀνοιγόμενον κενόν. Ἐκ τῶν δεδομένων τοῦ *Καταλόγου* ἐξάγονται τὰ κάτωθι στοιχεῖα ὡς πρὸς τὴν διακίνησιν τοῦ ἄρρενος ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ρέσνης:

Μόνιμοι κάτοικοι	143	65,00 %
Ἄνευ διαμονῆς	1	0,45 %
Μετανάσται	76	34,55 %
Σύνολον Ἑλλήνων ἐνηλίκων ἀρρένων	220	100,00 %

Κατὰ τὸ 1912, ἡ μέση ἡλικία τῶν μονίμων κατοίκων ἀνήρχετο εἰς 47,3 ἔτη, τῶν μεταναστών εἰς 38,3. Ἐκ τῶν 76 μεταναστών, 38 κατῶκουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ 38 εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Ἡ ἐσωτερικὴ μετανάστευσις κατηυθύνετο πρὸς τὰ μεγάλα ἀστικά βαλκανικὰ κέντρα τῆς

1. Τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑποκατάστημα τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἀνατολῆς, διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 82 τῆς 1/14-4-1907 ἐγγράφου του, ἐγνώρισεν εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις διοίκησιν τῆς Τραπεζῆς: «...ἀπὸ τινος ἠδύξθη καταπληκτικῶς τὸ μεταναστευτικὸν ρεῦμα καὶ μέγιστα κεφάλαια διατίθενται ἐπὶ τόκῳ ἀδροτάτῳ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς μεταναστεύσεως παρὰ πλείστων κεφαλαιούχων τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ἡ τάσις μεταναστεύσεως παρατηρεῖται εἰς ὅλας τὰς ἐθνικότητας καὶ εἰς αὐτὴν τὴν τουρκικὴν, παρ' ὅλας τὰς δι' αὐτὴν αὐστηράς ἀπαγορεύσεις τῶν Ἀρχῶν». Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Μακεδονίας / Ἀρχεῖον Τραπεζῆς Ἀνατολῆς, Γενικὴ Διεύθυνσις 1/1731, φφ. 139-144. Εἰς κύριον ἄρθρον τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον: Μετανάστευσις, ἢ «Ἐμπορικὴ καὶ Γεωργικὴ Ἐπιθεώρησις», τ. 2 (Θεσσαλονίκη 1912), σ. 457, ἐτόνιζεν: «Ἡ εἰς Ἀμερικὴν μετανάστευσις μεθ' ὅλας τὰς περιοριστικὰς τῆς στρατολογίας διατάξεις καὶ τὰς ἀστυνομικὰς ἐπιβλέψεις ὑπῆρξε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ζωηρά, πλείστοι δὲ νέοι καὶ μεσήλικες ἀκόμη καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῆς βορείου καὶ δυτικῆς Μακεδονίας, ἐγκατέλιπον τὸ πατριον ἔδαφος...». Περὶ τῶν ἐπιπτώσεων τῆς μεταναστεύσεως εἰς τὴν προσφορὰν ἐργασίας καὶ τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον ἐν Μακεδονίᾳ, βλ. Γ. Κ ο φ ι ν ᾶ, ἔ.ἀ., σ. 201.

Ἄ. Ἐ μ μ. Ρ ἔ π ο υ λ ῆ ς, Μελέτη μετὰ σχεδίου νόμου περὶ μεταναστεύσεως, Ἀθῆναι 1912, σ. 13, ἐτόνιζεν ὅτι κατὰ τὴν περίοδον 1899-1911 τὸ σύνολον τῶν εἰς Η.Π.Α. Ἑλλήνων, οὐχὶ μόνον ἐξ Ἑλλάδος, μεταναστών ἀνήρχετο εἰς 253.983, ἐνθ' οἱ Βούλγαροι, Σέρβοι καὶ Μαυροβούνιοι μετανάσται συνεποσοῦντο εἰς 107.613³ πραιτέρω δὲ (σ. 20) ὅτι ἡ ἀναλογία τῶν Ἑλλήνων μεταναστών πρὸς τὸν ὅλον πληθυσμὸν τῆς Ἑλλάδος ἀνήρχετο εἰς 9,5⁰/₁₀₀, ἐνθ' ἡ ἀντίστοιχος τῶν Βουλγάρων εἰς 1,2⁰/₁₀₀ (τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα τοῦ Ἐμμ. Ρέπουλη λαμβάνω ἐκ τοῦ Μ. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ῖ δ η, Ἑλληνες τῆς Ἀμερικῆς, εἰς «Ἄπαντα», τ. η', Θεσσαλονίκη 1965, σ. 97-98). Περὶ τῆς μεταναστεύσεως καὶ τῆς ἐντεῦθεν μειώσεως τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, βλ. τὰς ἀπόψεις τοῦ Κ. Ἀ μ ᾶ ν τ ο υ, Βαλκανικά, δ': Σλάβοι καὶ Ἕλληνες, εἰς «Μικρὰ Μελετήματα», Ἀθῆναι 1940, σ. 71-76· πρβλ. Δ. Σ ε ρ ε μ ἔ τ η, Πληροφορίαι περὶ Μακεδονίας ἐκ τῶν ἀμερικανικῶν ἀρχείων (ἀναφοραὶ προξένων), Θεσσαλονίκη 1974, σ. 20.

αυτοκρατορίας και κατά πολύ ολιγώτερον πρὸς τὰ γειτονικά τῆς κωμοπόλεως χωρία¹. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς κατευθύνσεις ἐγκαταστάσεως, ὁ μετανάστης κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν βαλκανικῶν πολέμων ἐκινδύνευε νὰ ἀποκοπῆ τῶν προγονικῶν ριζῶν. Εἰς τὴν πρώτην ὡς Ρεσνιώτης, εἰς τὴν δευτέραν (ὡς ἐν Πριστίνῃ, Σκοπίοις) καὶ ὡς Ἑλλῆν. Ἀμφοτέρα τὰ προβλήματα ἐνυπῆρχον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν μετανάστευσιν. Ὁ δεσμὸς μὲ τὴν γενέτειραν ἐχαλαροῦτο καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς κωμοπόλεως ἀπεδυναμοῦτο. Οἱ ἐσωτερικοὶ μετανάσται φέρονται ἐγκατεστημένοι ὡς κάτωθι: Κωνσταντινούπολις 14, Μοναστήριον 13, Θεσσαλονίκη 4, Πρίστινα 2, Σκόπια 1, Ἀχρίς 1, Γκόπεσι 1, Γιάγκοβετς 1, Σρούλοβον 1. Οἱ τοῦ ἐξωτερικοῦ εὐρίσκονται εἰς Ἀμερικὴν 18, Βουλγαρίαν 14 καὶ Ρουμανίαν 6.

Ἀντιστρόφως, ἡ ἐγκατάστασις ἑτεροχθόνων εἰς τὴν Ρέσναν ἦτο σπανία. Εἰς τὸν *Κατάλογον* ἐμφανίζονται τρεῖς μόνον (ὑπ' ἀριθμ. 190, 206 καὶ 221), ἐνῶ ἕτεροι δύο (ὑπ' ἀριθμ. 47 καὶ 189) ἔχουν ἤδη μετοικήσει καὶ ἀναγράφονται μόνον διὰ τὴν καταβολὴν φόρου ὁδοποιΐας καὶ κτηματικοῦ.

Ἡ ἔλλειψις περιουσιακῶν στοιχείων δὲν ἦτο ὁ ἀποκλειστικὸς λόγος τῆς μεταναστευτικῆς τάσεως. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ἐπὶ συνόλου 220 ἀτόμων, 141 κατέβαλλον κτηματικὸν φόρον («βεργκῆ»)². Οὗτος ἦτο βασικὸς δείκτης τῆς ὑπάρξεως ἀκινήτου ἰδιοκτησίας, ὡς ἐπιβαλλόμενος ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἀγροτικοῦ ἢ ἀστικοῦ ἀκινήτου³. Εἰς τὴν καταβολὴν τούτου ὑπεχρεοῦντο τόσον μόνιμοι κάτοικοι, ὅσον καὶ μετανάσται. Ἐκ τῶν 141 ὑποχρέων τοῦ

1. Χαρακτηριστικὸν φαινόμενον τῆς βαλκανικῆς κοινωνικῆς καὶ οικονομικῆς ζωῆς ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αυτοκρατορίᾳ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, ὡς ἀπέδειξεν εἰς τὸ συστηματικὸν καὶ μοναδικὸν ἐν τῇ διεθνῇ βιβλιογραφίᾳ ἔργον τοῦ ὁ Ν. Τοδόροβ, *Balkanskijat grad XV-XIX vek. Socialno-ikonomičesko i demografsko rasvitie*, Sofija 1972, σ. 434-435.

2. Τὸ ὕψος τοῦ κτηματικοῦ φόρου («βεργκῆ») ἐξηρτάτο ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ ἀκινήτου καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς προσόδου (δεκάτη-«χαράτς») ἢ ἐκ τοῦ δικαιώματος νομῆς βακουφίου μουκαταλή (ἔδαφονόμιον-«γερ κираση»). Ὁ φόρος «βεργκῆ» κατεβάλλετο ἐτησίως εἰς τὸ κρατικὸν ταμεῖον, ἐνῶ τὸ ἔδαφονόμιον εἰς τὸν ἔφορον («μουτεβελῆ») τοῦ βακουφίου καὶ ἔδαπανᾶτο συμφώνως τῇ θελήσει καὶ τοῖς τεταγμένοις ὅροις τοῦ ἀφιερωτοῦ τοῦ βακουφίου, βλ. Ν. Π. Ἐλευθεριάδου, Ἡ ἀκίνητος ἰδιοκτησία ἐν Τουρκίᾳ, Ἀθῆναι 1903, σ. 64-65, 107-108.

3. «Τῆς ἀξίας τῶν γαιῶν καὶ τῶν ἐστεγασμένων ἐν γένει», κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ ἄρθρ. 1 τῆς Ἀποφάσεως «Περὶ τοῦ κτηματικοῦ φόρου καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν προβάτων καὶ τῆς δεκάτης» τῆς 5 Ρεπ-ἡουλεββέλ 1297 (17 Φεβρουαρίου 1879), βλ. Δ. Νικολαΐδου, ἔ.ἀ., σ. 3803, καὶ τοῦ ἄρθρ. 2 τοῦ Νόμου «Περὶ κτηματικοῦ φόρου καὶ τεμεττοῦ» τῆς 5 Ζηλ-κάδ-έ 1303 (6 Αὐγούστου 1885), βλ. Δ. Νικολαΐδου, ἔ.ἀ., σ. 3824. Μιλτ. Καρατζίδου, Ἑρμηνεῖα τοῦ περὶ γαιῶν Νόμου ἐν Τουρκίᾳ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τελευταίων μεταρρυθμίσεων αὐτοῦ, Ἀθῆναι 1914, σ. 7-8. Τὰ ἀστικά ἀκίνητα ἦσαν καθαρὰς ἰδιοκτησίας («μούλκ»), βλ. Ἀ. Ζ. Κάλικλη, Τὸ ὀθωμανικὸν δίκαιον ἐν Ἑλλάδι, Ἀθῆναι 1931, σ. 44-45, καὶ ἠννοοῦντο ὡς ἀκριβῶς τὰ ἀστικά ἀκίνητα τοῦ ἡμετέρου Ἀστικοῦ Κώδικος, βλ. Κ. Βαβούσκου, Ἐγχειρίδιον Ἐμπραγμάτου Δικαίου, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 17.

Καταλόγον, 98 ἦσαν μόνιμοι κάτοικοι, 23 μετανάσται ἐσωτερικοῦ καὶ 20 τῆς ἀλλοδαπῆς. Κτηματικὸν φόρον, κατὰ ταῦτα, κατέβαλλον οἱ 60,52% τῶν μεταναστῶν ἐσωτερικοῦ καὶ οἱ 52,65% τῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἤτοι οἱ 56,59% τῶν ὄλων 76 μεταναστῶν καὶ μόνον οἱ 67,83% τῶν μονίμων 143 κατοίκων. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ περιορίσωμεν τὴν αἰτίαν τῆς μεταναστεύσεως ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὴν ἔνδειαν, ἀλλὰ νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν ψυχολογικὸν παράγοντα τῆς ἀναζητήσεως εὐρυτέρων πεδίων δραστηριότητος, τὴν ἐπικρατοῦσαν καὶ μετὰ τὸ Σύνταγμα τῶν Νεοτούρκων ἀνώμαλον κατάστασιν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ τὸ ἐπαχθὲς φορολογικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐπετεινετο ἀπὸ τὰς ὑπὲρ τοῦ ὀθωμανικοῦ δημοσίου χρέους εἰσπράξεις¹.

Ἐκτὸς τῆς μεταναστεύσεως, δεύτερος ἐνδογενὴς συντελεστὴς τῆς ἀριθμητικῆς μειώσεως τῶν Ἑλλήνων τῆς Ρέσνης ὑπῆρξεν ἡ ἀστική, κυρίως εἰπεῖν μικροαστική, δομὴ τῆς κοινωνίας των. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς, πρωτίστως στρατιωτικοὺς-ὑπαλλήλους-ἐπικαρπωτὰς τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας, καὶ τοὺς Βουλγάρους, κατὰ κανόνα καλλιεργητὰς τῆς γῆς, ὁ μόνιμος ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς κωμοπόλεως ἀπέζη κατὰ βάσιν ἐξ ἀστικῶν ἐπαγγελμάτων. Ἐναμφιβόλως, εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἄτομα ἐκ τῶν λοιπῶν ἐθνοτήτων τῆς Ρέσνης εἶχον ἤδη εἰσέλθει εἰς τὴν φάσιν τοῦ κοινωνικοῦ μετασχηματισμοῦ καὶ ἠσχολοῦντο μὲ τὴν μεταποίησιν καὶ τὴν μεταπρασίαν. Ἡ βαθμιαία ἀνάπτυξις τοῦ ἀστισμοῦ εἰς τοὺς ὑποδούλους χριστιανικοὺς λαοὺς εἶχε σημειωθῆ ἐνωρίτερον καὶ ἔβαινε παραλλήλως πρὸς τὴν διαδικασίαν μετατροπῆς τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας εἰς ἀγροτικὸν ἐξάρτημα τῶν Μεγάλων Δυνάμεων², ἀλλὰ δὲν ἦτο ἄμοιρος διαφοροποιήσεων μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνοτήτων τοῦ κράτους τῶν σουλτάνων. Ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος, μία τοιαύτη διαφορὰ μεταξὺ τῶν

1. Ὁ Γ. Κοφινᾶς, ἔ.ἀ., σ. 312-317, παραθέτων τὰς εἰσπράξεις τῆς ἐν Μοναστηρίῳ Διευθύνσεως Δημοσίου Χρέους, ὑπολογίζει τὰ εἰς γρόσια εἰσπραχθέντα παρὰ τοῦ Πρακτορείου Ρέσνης κατὰ τὴν περίοδον 1907-1911 ὡς ἑξῆς:

	1907	1908	1909	1910	1911
Φόρος οἰνοπνεύματος	21.996	51.614	60.250	62.624	50.120
Δικαίωμα πωλήσεως ποτῶν	4.884	5.395	5.697	6.016	6.555
Χαρτόσημον	41.203	24.138	44.954	57.762	50.543
Δικαίωμα ἀλιείας	64.895	65.541	59.955	62.776	62.367
Ἄδεια ἀλιείας, κυνηγεσίας καὶ τέλος δερμάτων	1.322	1.702	2.148	5.535	3.093
Ἄδεια τουμπεκίου	—	—	—	—	—
Δεκάτη μετάξης	—	—	—	—	137
Δεκάτη δημητριακῶν	—	—	—	496.532	903.340

2. Πρβλ. τὰς συζητησίμους κατὰ τὰ λοιπὰ ἀπόψεις τοῦ Ν. Ψυρούκη, Τὸ νεοελληνικὸ παροικιακὸ φαινόμενο, Ἀθήναι 1974, σ. 46. Βλ. καὶ Ν. Τοδору, ἔ.ἀ., σ. 179 κ.έ.

Ἑλλήνων καὶ τῶν μελῶν τῶν ἄλλων ἐθνικῶν ομάδων ἐνέκειτο εἰς τὸ ὅτι, κατὰ κανόνα, οἱ πρῶτοι ἦσαν ἀστοί, ἐνῶ οἱ δεῦτεροι παρέμενον γεωργοί. Ἐκ τοῦ *Καταλόγου* φαίνεται ὅτι οἱ διαμένοντες εἰς τὴν αὐτὴν μετὰ τοῦ πατρὸς τῶν οἰκίαν δὲν ἐπεβαρύνοντο, συνήθως, μὲ κτηματικὸν φόρον. Προφανῶς διότι ὁ μέγιστος ἀριθμὸς τῶν φορολογουμένων κατέβαλλε φόρον «βεργκῆ» δι' ἀστικά καὶ οὐχὶ ἀγροτικά ἀκίνητα. Εἰς τὰ λοιπὰ ἀναγραφόμενα φορολογικὰ στοιχεῖα δὲν δυνάμεθα νὰ βασισθῶμεν ἀνεπιφυλάκτως πρὸς διερεύνησιν τοῦ κοινωνικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς κωμοπόλεως, διότι ὁ μὲν φόρος ὁδοποιΐας ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς ἄγοντας ἡλικίαν ἀνωτέραν τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους καὶ μέχρι τοῦ ἐξηκοστοῦ, ἀδιαφόρως τοῦ ἐπαγγέλματός των¹, ἀπὸ δὲ τῆς φορολογίας ἐπιτηδεύματος («παντέντ») εἶχον θεσπισθῆ πολλὰ ἐξαιρέσεις. Ὅντως, τὸ ἄρθρ. 5 τοῦ Νόμου «Περὶ φόρου ἐπιτηδεύματος» τῆς 3 Ρεδζέπ 1296 (24 Ἰουνίου 1878)², ἐξήρει τῆς καταβολῆς τοὺς διδασκάλους, ἱερεῖς, ἰατροὺς, δικηγόρους, μηχανικοὺς, γεωργοὺς καλλιεργούντας ἰδίαν ἢ ἀλλοτρίαν γῆν, μισθωτοὺς ἐργάτας, ὑπηρέτας, πωλητὰς ἀγαθῶν ἰδιαίτερας φορολογίας (ὡς καπνοῦ καὶ οἶνοπνευματοδῶν ποτῶν), μισθωτοὺς μὴ ἔχοντας ἄλλην πρόσοδον πλὴν τοῦ μισθοῦ των, ἀργοὺς καὶ ἀνέργους³. Ἐνεκα τῶν ἐξαιρέσεων αὐτῶν, ἐβαρύνοντο εἰς τὴν Ρέσναν μὲ φόρον ἐπιτηδεύματος μόνον 96 ἄτομα, ἐξ ὧν 83, ἤτοι 86,47%, τῶν 144 μόνιμων κατοίκων (συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἄνευ διαμονῆς ὑπ' ἀριθ. 10

1. Ἄρθρ. 39 τοῦ Νόμου «Περὶ τῶν ἐν ταῖς Νομαρχίαις δημαρχιῶν» τῆς 27 Ραμαζάν 1294 (5 Ὀκτωβρίου 1877), βλ. Δ. Νικολαΐδου, ἔ.α., τ. γ', σ. 3081. Ἡ Ρέσνα κατέστη Δῆμος, καθ' ὃ ἔδρα ναχιγιέ, δυνάμει τοῦ Παραρτήματος ὑπ' ἀριθ. 1 (τοῦ ὡς ἄνω Νόμου) τῆς 13 Σαφὲρ 1304 (11 Νοεμβρίου 1886), βλ. Δ. Νικολαΐδου, ἔ.α., σ. 3092. Ὁ φόρος ὁδοποιΐας ἀνήρχετο διὰ τὸ βιλαέτιον Μοναστηρίου εἰς 16 γρόσια κατ' ἄτομον, βλ. Γ. Κοφινᾶ, ἔ.α., σ. 281.

2. Δ. Νικολαΐδου, ἔ.α., τ. δ', σ. 3814-3815.

3. Ὑπῆρχον δύο εἶδη φόρου ἐπιτηδεύματος: ὁ «παντέντ» καὶ ὁ «τεμεττοῦ». Ὁ μὲν πρῶτος ἐπεβάλλετο ἐπὶ τῆς ἀσκίσεως ἐπιτηδεύματος καὶ ἦτο πάγιος (κατὰ κατηγορίας ἐπιτηδευμάτων), ὁ δὲ «τεμεττοῦ» ἐπὶ τοῦ ἐτησίου εἰσοδήματος τῶν ἀσκούντων ἐμπορίαν, τέχνην καὶ βιομηχανίαν, κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ ἄρθρ. 4 τοῦ Νόμου «Περὶ κτηματικοῦ φόρου καὶ τεμεττοῦ» τῆς 5 Ζηλκάδέ 1303 (6 Αὐγούστου 1885), βλ. Δ. Νικολαΐδου, ἔ.α., σ. 3825, ἐπαναλαβόντος τὸ ἄρθρ. 3 τῆς Ἀποφάσεως «Περὶ τοῦ κτηματικοῦ φόρου καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν προβάτων καὶ τῆς δεκάτης» τῆς 5 Ρεπ'ήουλεββέλ 1297 (17 Φεβρουαρίου 1879), βλ. Δ. Νικολαΐδου, ἔ.α., σ. 3804. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἐπιτηδευματιῶν τῆς Ρέσνης πρόκειται, προφανῶς, περὶ φόρου «παντέντ», καθ' ὅσον εἰς τὸν *Κατάλογον* εἶναι ἐμφανεῖς αἱ πολλὰ ἀπαλλαγὰι ἐκ τῆς καταβολῆς τοῦ φόρου, ἐνῶ τοιαῦται ἐξαιρέσεις δὲν ἐθεσπίζοντο διὰ τὸν «τεμεττοῦ». Ἀντιστοίχως πρὸς τὰς ὡς ἄνω σημειωθείσας ἀπαλλαγὰς, συμφώνως τῷ Νόμῳ «Περὶ φόρου ἐπιτηδεύματος» τῆς 3 Ρεδζέπ 1296 (24 Ἰουνίου 1878), βλ. Δ. Νικολαΐδου, ἔ.α., σ. 3814-3815, διὰ τοῦ «παντέντ» ἐβαρύνοντο, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, οἱ ἔμποροι χονδρικῆς καὶ λιανικῆς πωλήσεως, οἱ ἀσφαλισταί, πλοιοκτῆται, μεσίται, τραπεζίται, τὰ μέλη συντεχνιῶν καὶ οἱ...«χορδίσται κλειδοκυμβάλων».

ταχυδρόμου)· 9, δηλαδή 23,67%, τῶν 38 μεταναστῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ 4 ἢ 10,52%, τῶν 38 μεταναστῶν τῆς ἀλλοδαπῆς, μολονότι διὰ τοὺς μετανάστας ἐν γένει θὰ πρόκειται περὶ καθυστερουμένων φόρων, καθ' ὅσον δὲν θὰ ἐφορολογοῦντο πλέον εἰς τὴν γενέτειραν δι' ἐπιτήδευμα. Τὸ βασικὸν κριτήριον τῆς κοινωνικῆς δομῆς τῶν Ἑλλήνων τῆς κωμοπόλεως εἶναι τὰ παρ' αὐτῶν ἀσκούμενα ἐπαγγέλματα, τὰ ὁποῖα εἰς τὸν *Κατάλογον* ἐμφανίζονται ὡς ἐξῆς (δυστυχῶς, διὰ τοὺς μετανάστας δὲν ἀναγράφονται πάντοτε στοιχεῖα, ἀλλ' εἶναι εὐνόητον ὅτι καὶ αὐτοὶ μόνον μὲ ἀστικά ἐπαγγέλματα ἠσχολοῦντο):

α.ἀ.	Ἐπαγγέλματα	Ρέσνα	Ἐσωτερικὸν	Ἐξωτερικὸν	Σύνολον
A. ΑΓΡΟΤΙΚΑ					
1.	Γεωργοὶ	14			14
2.	Κηπουροὶ	5			5
3.	Ἄλιεῖς	1			1
B. ΑΣΤΙΚΑ					
I) Ἐμπόριον					
4.	Ἐμποροὶ	10	1		11
5.	Δερματέμποροὶ	1			1
6.	Παντοπῶλαι	11			11
7.	Μεσίται	1	1		2
8.	Κτηματίαι	4			4
9.	Ξενοδόχοι	8			8
10.	Ὀπωροπῶλαι	6			6
11.	Λαχανοπῶλαι		1		1
12.	Κρεοπῶλαι	3	1		4
II) Μεταποιήσεις					
13.	Ράπται ¹	15	1	1	17
14.	Τενεκετζήδες	3			3
15.	Καλαϊτζήδες	1	2		3
16.	Χρυσοχόοι	3			3
17.	Ἀγγειοπλάσται	7			7
18.	Κεραμεῖς	2			2
19.	Ξυλουργοὶ	1			1
20.	Ἐποδηματοποιοὶ	7		1	8
21.	Μάγειροι	2	1		3
22.	Ζαχαροπλάσται	1			1

1. Ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ραπτῶν δύναται νὰ ἐξηγηθῆ, νομίζω, ἐκ τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς τὴν Ρέσσαν πολλῶν στρατιωτικῶν μονάδων, πέραν τοῦ ἐπισημαινομένου ὑπὸ τῆς Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη, Οἱ Σαρακατσάνοι, τ. α', μέρος α', Ἀθῆναι 1957, σ. ρλ', ὅτι οἱ Ἀρμάνοι «θεωροῦσαν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ράφτη, ποῦ καὶ τὸ μετέρχονταν, σάν ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ διαλεχτὰ καὶ ἀξιόπρεπα, ὅπως καὶ πραγματικὰ εἶναι».

αα.	Έπαγγέλματα	Ρέσνα	Έσωτερικόν	Έξωτερικόν	Σύνολον
23.	Βαφεῖς	1			1
24.	Κουρεῖς		4	2	6
25.	Φουρνατζήδες	2	1		3
26.	Άλευροποιοί	1			1
27.	Κτίσται		1		1
28.	Έργάται	2			2
III) Μεταφοραί					
29.	Άμαξηλάται	4			4
30.	Άχθοφόροι	1			1
IV) Λοιπαί υπηρεσῖαι					
31.	Δικηγόροι		1		1
32.	Ίατροί	1			1
33.	Μηχανικοί	1			1
34.	Ίερεῖς	3			3
35.	Λιδάσκαλοι	2	2		4
36.	Φαρμακοποιοί		1		1
37.	Κρατικοί υπάλληλοι	2	1		3
38.	Ύπάλληλοι	11	1		12
Γ. ANEY EPΓΑΣΙΑΣ					
39.	Φοιτηταί		3		3
40.	Άργοι ¹	6	1		7
Σύνολον		143	24	4	171

Βάσει τοῦ ἀνωτέρω πίνακος ἡ ἀριθμητικὴ καὶ ποσοστιαία ἀναλογία τῶν ἐπαγγελμάτων τῶν μονίμων κατοίκων ἐμφανίζεται ὡς κάτωθι:

Άγροτικά ἐπαγγέλματα	20	13,98 %
Άστικά ἐπαγγέλματα	117	81,83 %
Άργοι	6	4,19 %

Δεδομένου ὅτι οἱ κηπουροὶ καὶ ἀλιεῖς εἶναι πλέον εὐκίνητοι τῶν γεωργῶν καὶ ἡ ἐργασία τῶν δὲν εἶναι ἀποκλειστικῶς ἀγροτικὴ, ἀλλὰ περιέχει καὶ μεταπρατικὰ χαρακτηριστικά, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγροτικῶς ἀπασχολουμένων περιορίζεται εἰς μόνον τοὺς 14 γεωργούς, ὅτε καὶ τὸ ποσοστὸν τῶν κατέρχεται ἐκ τοῦ 13,98% εἰς 9,79%. Περαιτέρω στατιστικὴ παραβολὴ αὐτῶν μὲ τὸ σύνολον τῶν ὁμοχωρίων τῶν μονίμων κατοίκων καὶ μεταναστῶν (οἱ δεῦτεροι ἀδιαφόρως τόπου ἐγκαταστάσεως ἀποζοῦν ἀποκλειστικῶς ἐξ ἀστικῶν ἐπαγγελμάτων), μᾶς δίδει ποσοστὸν γεωργῶν μόλις 6,27%. Ἡ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους μείωσις τῶν γεωργῶν δὲν εἶναι φαινόμενον ἀπαντῶν ἀποκλειστι-

1. Οὗτοι ἦσαν 5 πρεσβῦται καὶ 1 τυφλός.

στικῶς εἰς τὴν Ρέσναν. Ὁ Κ. Καραβίδας¹ παρατηρεῖ ὅτι ὁ οἰκονομικὸς σχηματισμὸς τῶν Ἀρμάνων, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ, προσθέτει, γενικώτερον, χαρακτηρίζεται «ἀφ' ἑνὸς ἐκ τῶν πλουσιωτάτων κτηνοτρόφων, ἐμπόρων καὶ ἐπιχειρηματιῶν», διακλαδουμένων εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν βαλκανικῶν χωρῶν καὶ τῆς ἀψβουργικῆς μοναρχίας², καὶ ἀφ' ἑτέρου «ἐκ πλήθους πτωχοτάτων φυτοζωούντων ἀτόμων. Ἐστεροῦντο τῆς μεσαίας γεωργικῆς τάξεως, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τῶν ἀρμονικῶν συγκροτημάτων καὶ τὴν πραγματικὴν δύναμιν τῶν κρατῶν». Περαιτέρω θὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ 14 γεωργοὶ τῆς κωμοπόλεως ἀντιστοιχοῦν εἰς 11 οἰκίας, ἡ μέση ἡλικία τῶν κατὰ τὸ 1912 ἀνέρχεται εἰς 47 ἔτη, μόνον ἑνὸς οἱ δύο υἱοὶ εἶναι ἐπίσης γεωργοί, ἑνὸς ἄλλου ἀμφότεροι οἱ υἱοὶ ἔχουν μεταναστεύσει εἰς τὴν Ἀμερικὴν, οἱ λοιποὶ δέκα γεωργοὶ φαίνονται ἄτεκνοι. Ὡσαύτως, οὐδεὶς ἀπολύτως κάτοικος, γεωργὸς ἢ μὴ, βαρύνεται μὲ τὸν ἐπὶ τῶν γεννημάτων ἐπιβαλλόμενον φόρον προβάτων³, πλὴν 6 ἐκ τῶν 13 ἰστοκινῶν κτηνοτρόφων.

Ἡ ἀριθμητικὴ ὑποχώρησις τῶν Ἑλλήνων γεωργῶν εἶχεν ἀμέσους ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῶν ὁμοεθνῶν καὶ ὁμοχωρίων τῶν ἀστῶν. Τὰ συχνότερα ἀπαντῶντα ἐπαγγέλματα τῶν τελευταίων (ὡς ράπται, παντοπῶλαι, ἔμποροι, ἀγγοειοπλάσται, ὑποδηματοποιοὶ κτλ.) ἦσαν πλέον ἄμεσα ἐξηρητημένα συναλλακτικῶς ἀπὸ τὸν βουλγαρικὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν τοῦ ναχιγιέ. Ὡς ἐκ τούτου, προοιωνίζετο ἡ ἐθνολογικὴ ἐξασθένεισις. Ζῶντες, ἐπὶ πλέον, εἰς κράτος ἀλλόθρησκον, ἀντιμετωπίζον δυσμενῶς τοὺς Ἕλληνας ὑπηκόους του μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, εὐρίσκοντο ἐξ ἐπόψεως κρατικῆς μεταχειρίσεως εἰς θέσιν χεῖρονα τῶν λοιπῶν χριστιανικῶν ἐθνοτήτων τῆς αὐτοκρατορίας. Ἄν εἰς αὐτὰ προσθέσωμεν τὴν προσαρμοστικότητά τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ὀδυσσεϊαν εὐκινήσιάν των, καθίσταται εὐνόητος ἡ σταδιακὴ ἀριθμητικὴ ὑποχώρησις τῶν Ἑλλήνων τῆς Ρέσνης. Μετὰ τοὺς πο-

1. Εἰς τὴν μὴ συμπληρωθεῖσαν μελέτην του: Ἡ μακεδονοσλαβικὴ ἀγροτικὴ κοινότης καὶ ἡ πατριαρχικὴ γεωργικὴ οἰκογένεια εἰς τὴν περιφέρειαν Μοναστηρίου, «Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν», τ. 6 (1926), σ. 311-312.

2. Βλ. Tr. Stoianovich, *The Conquering Balkan Orthodox Merchant*, «*The Journal of Economic History*», τ. 20 (1960), σ. 234 κ.έ.· S. I. Gavrilović, *Prilog istoriji trgovine i migracije Balkan-Podunavlje XVIII i XIX stoleća*, Beograd 1969, *passim*. Εἰς τὴν διεθνή βιβλιογραφίαν ἐλλεῖπει συνθετικῶν ἔργων περὶ τῆς ἐμπορικῆς δραστηριότητος τῶν Ἀρμάνων εἰς τὴν Κ. καὶ ΝΑ. Εὐρώπην καὶ τῆς παρ' αὐτῶν δημιουργίας τῆς βαλκανικῆς ἀστικῆς τάξεως. Εἰδικῶς διὰ τὴν κοινωνικο-οικονομικὴν δρᾶσιν των εἰς τὸν σερβικὸν χῶρον παραμένει ἀμείωτος ἡ αὐθεντία τοῦ περισπουδάστου βιβλίου τοῦ D. Pirović, *O Cincarima. Prilozi pitanju postanka našeg gradjanskog drustva*, Beograd 1937².

3. Ἄρθρ. 14-20 τῆς Ἀποφάσεως «Περὶ τοῦ κτηματικῆς φόρου καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν προβάτων καὶ τῆς δεκάτης» τῆς 5 Σεπτεμβρίου 1297 (17 Φεβρουαρίου 1879), βλ. Δ. Νικολαΐδου, ἔ.α., σ. 3807-3808.

λέμους τοῦ 1912-1913, ἡ κωμόπολις περιῆλθεν εἰς τὸ σερβικὸν βασίλειον καὶ τὸν κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἀτονίσαντα ἐξισλαμισμὸν διεδέχθη ἡ ἔντονος ἀφομοιωτικὴ πολιτικὴ τῶν ὁμοδόξων Σέρβων. Μέγα τμῆμα τοῦ πρεσποαχριδινῷ πληθυσμοῦ εἶχεν ἤδη καταφύγει εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ ἔναπομείνας ἀριθμὸς τῶν γηγενῶν ἐμειώθη περαιτέρω. Τὸ τελικὸν κτύπημα ἐδόθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου διὰ τῆς κατοχῆς τῆς Ν. Σερβίας παρὰ τῶν στρατευμάτων τῶν Κεντρικῶν Δυνάμεων, ὅτε οἱ Ἕλληνες τῆς περιοχῆς ἐνεκλείσθησαν εἰς στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Ἐπέστρεψαν ἐλάχιστοι¹ καὶ ὁ ποιητὴς τῆς Πελαγονίας τῶν ἀναμνήσεων Πέτρος Κυριαζῆς ἐθρηνηλόγησε τὴν μοῖραν τῆς κωμοπόλεως εἰς ποίημά του². Σήμερον, ὁ ἐπισκέπτης τῆς Ρέσνης θὰ συναντήσῃ μίαν πόλιν ἐξηπλωμένην, ἐνωθεῖσαν ἤδη μὲ τὸ γειτονικὸν Γιάγκοβετς. Ὅμιλεῖται τὸ βουλγαρικὸν ἰδίωμα τῆς γιουγκοσλαβικῆς Μακεδονίας καὶ μόνον ἡ σπανία ἀκρόασις τῆς ἀρμανικῆς φαίνεται ὡς μελαγχολικὸς ἀπόηχος τοῦ ἑλληνικοῦ παρελθόντος.

ΧΑΡΑΛ. Κ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ

1. Βλ. Ἄν. Τοπάλη, Τὰ χωριὰ Ἄνω καὶ Κάτω Μπεάλα. Λιμνολεκάνη Στρούγκας-Ἀχρίδος, «Μακεδονικά», τ. 12 (1972), σ. 467.

2. Εἰς τὴν συλλογὴν: Οἱ βόγγοι τοῦ Μοναστηρίου, Θεσσαλονίκη 1923, σ. 47.

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α Α'

Ν.Θ. Σχινιάς¹ Sp. Gorčenić² V. Künčon³ D. Brancoff⁴ Α. Αρβανίτης⁵ Κ. Ανδρεάδης⁶ Αθ. Χαλκιάπουλος⁷ Τρ. Ευαγγελίδης⁸

Μωσαμβανοί	2.030	2.150			1.700-2.000	2.200
Χριστιανοί	3.300	2.400			3.300-4.000	
Τούρκοι			30			
Άθιγγανοί		500	350	696		
Άλβανοί			300			
Βούλγαροι εξαρχικοί			{ 2.400	2.096	υπερέχοντες	1.700
» πατριαρχικοί			{ 1.296			
» μωσαμβανοί			800			
Έλληνες (Αριάνοι-Γραικοί)		660(650+10)	570(570)	300	ά.ά.	1.000
Ρουμανίζοντες					όλιγοί	60
Σέρβοι χριστιανοί			750		ελάχιστοι	30
» μωσαμβανοί						
Σύνολον	5.330	5.200	4.450	7.500	5.000-6.000	4.990
						7.500

1. Ν.Θ. Σχινιάς, έ.ά., σ. 285.

2. Sp. Gorčenić, έ.ά., σ. 121.

3. V. Künčon, Makedonija. Etnografija i statistika, έ.ά., σ. 540.

4. D. M. Brancoff, La Macédoine et sa population chrétienne, Paris 1905, σ. 168-169.

5. Α. Αρβανίτου, Η Μακεδονία εικονογραφημένη, Αθήναι 1909, σ. 106.

6. Κ. Ανδρεάδης, έ.ά., σ. 218.

7. Αθ. Χαλκιάπουλου, Η Μακεδονία. Εθνολογική στατιστική των βιλαετίων Θεσσαλονίκης και Μοναστηρίου, Αθήναι 1910, σ. 78.

8. Τρ. Ευαγγελίδης, έ.ά., σ. 52. Παρά την έντονον προπαγάνδαν των άλλοδοξων μεταξύ των Βουλγάρων της περιοχής, εις την κομόπολιν δέν υπήρχον Ούνται, βλ. Kiril, Patriarch Bulgarski, Prinos kum Uniatstoto v Makedonija sled Osvooboditelna Vojna, 1879-1895. Dokladi na Frenskite Konsuli v Solun, Sofija 1968, σ. 328, ενϋ οί προτεστάνται θά ησαν ελάχιστοι, παρά την έκει συγκρότησιν στάθμου ίεραποστολής κατά τον Αθ. Αγγελόπουλον. Αί ξένα προπαγάνδα εις την έπαρχίαν Πολυανής κατά την περίοδον 1870-1912, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 108.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'

Κατάλογος των από 25 μέχρι των 100 ετών ηλικίας άρρένων

φ.2α

Αἰ. ἀριθ.	Όνομα	Όνομα πατρός	Ηλικία	Πατρὶς	Συννοκία	Κτη- Φόρος- ματινός- επιτηδελ- φόρος- ματος	Φόρος- ποσ- οδο- βάτων- ποίτας	Επιτίθημα	Διαμονή
1	Κωνσταντίνος	Ἰωάννου	74	ῥέσνα	Μπαλιά	ἔχει	—	Ἐμπορος	ῥέσνα
2	Νικόλαος	Κωνσταντίνου	32	»	»	»	ἔχει	μπακάλης	»
3	Ἰωάννης	Κωνσταντίνου	28	»	»	»	»	παντοπόλης	»
4	Χαραλάμης	Ἀνδρέου	57	»	»	»	»	Ἐμπορος	»
5	Ναούμ	Χαραλάμης	25	»	»	»	»	ράπτης	Ἀμερικὴ
6	Νικόλαος	Ἀνδρέου	50	»	»	»	»	ράπτης	ῥέσνα
7	Γεώργιος	Μιχαήλ	85	»	»	»	»	ράπτης	ῥέσνα
8	Κωνσταντίνος	Γεωργίου	50	»	»	»	ἔχει	μπακάλης	»
9	Ἀλέξανδρος	Γεωργίου	36	»	»	»	»	»	Ἀμερικὴ
10	Θεόδωρος	Γεωργίου	32	»	»	—	»	»	Ἀμερικὴ
11	Ἰωάννης	Δημητρίου	34	»	»	»	ἔχει	ταχυδρόμος	Ἀμερικὴ
12	Νικόλαος	Δημητρίου	26	»	»	»	»	»	Ἀμερικὴ
13	Ναούμ	Νικόλαου	30	»	»	»	ἔχει	»	Ἀμερικὴ
14	Μαρθαῖος	Γεωργίου	39	»	»	»	»	ράπτης	ῥέσνα
15	Ἀλέξανδρος	Ἀναστασίου	50	»	»	»	»	τενεκετζῆς	»
16	Σπυρίδων	Νικόλαου	44	»	»	»	»	κτηματίας	»
17	Ἰωάννης	Γεωργίου	63	»	»	»	»	ξενόδοχος	»
18	Χρήστος	Γεωργίου	47	»	»	»	»	Ἐμπορος	»
19	Πετράκι	Δημητρίου	50	»	»	»	ἔχει	»	»
20	Γεώργιος	Πέτρου	26	»	»	—	»	κτηματίας	»
21	Θεόδωρος	Ἰωάννου	62	»	»	»	»	»	Ἀμερικὴ
22	Παντελής	Θεοδώρου	29	»	»	ἔχει	»	ράπτης	ῥέσνα
						»	ἔχει	»	»

RÉSUMÉ

Charal. K. Papastathis, Les Hellènes de Resna au début du XXème siècle. Contribution à la structure démographique et économique du bourg de Pélagonie.

Les données de cette étude sont basées sur une liste manuscrite de contribuables de l'année 1912, concernant les 220 Hellènes, mâles et adultes du petit bourg Resna (Resen) de Pélagonie, situé dans la Macédoine Yougoslave d'aujourd'hui. La «Liste» contient les éléments suivants: numéro d'enregistrement, numéro de maison, prénom, nom du père, âge, patrie (lieu d'origine), quartier de domicile à Resna, genre d'impôt payé (foncier, d'artisanat, sur les troupeaux pour la construction des routes), métier et lieu de résidence. Ces mêmes éléments sont mentionés aussi pour treize éleveurs de bétail du mont Istok, qui avaient comme résidence d'hiver Resna. Au début du XXème siècle, Resna était un bourg typique des Balkans avec un mouvement économique etc., limité dans le cadre provincial. Sa population était variée et le mouvement des diverses propagandes (nationales ou religieuses) était intense. La population hellénique, comme dans toute la Pélagonie, était constituée d'Armagnis (Vlachs ou Koutsovlachs) sur lesquels divers renseignements sont donnés. D'après les éléments de la «Liste» il est démontré que la diminution graduelle de la population hellénique était due: 1) à l'émigration (34,55%) sur le nombre total des Hellènes mâles, et 2) à l'exercice des métiers urbains et non agricoles. Les agriculteurs sont à peine le 6,27% de toute la population hellénique de Resna.